

ՆԱՆՈՒՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

Ո Ր Ո Շ Ե Լ ՈՒ Մ Ը

ՆՏ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՆԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՄԱՐԴՈՒՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐ ԵՎ (ԿԱՄ) ՆՅՈՒՄՎԱԾՔՆԵՐ ՓՈԽՊԱՏՎԱՍՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՆՏ ՕՐԵՆՔԻ 7-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ՝ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՆԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

14 սեպտեմբերի 2010թ.

Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Նարոյթունյանի (նախագահող), Ն. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուկյանի, Վ. Նովիաննիսյանի, Ն. Նազարյանի (զեկուցող), Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝

ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչ Ա. Խաչատրյանի,

գործով որպես պարասխանող ներգրավված՝ ՆՏ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՆՏ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Դ. Մելքոնյանի,

համաձայն Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 25, 38 եւ 68-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպարվասպելու մասին» ՆՏ օրենքի 7-րդ հոդվածի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապարասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի՝ 01.03.2010թ. ՆՏ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող եւ պարասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, ՆՏ Նանրային խորհրդի Առողջա-

պահության եւ սոցիալական հարցերի հանձնաժողովի եզրակացությունը, հետագուրելով «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպարվաստելու մասին» ՆՇ օրենքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Նայասարանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Յ**.

1. «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպարվաստելու մասին» ՆՇ օրենքը ՆՇ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2002 թվականի ապրիլի 16-ին, Նայասարանի Նանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2002 թվականի մայիսի 11-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի նոյեմբերի 25-ից:

Օրենքի՝ սույն գործով վիճարկվող 7-րդ հոդվածը 2009 թվականի ապրիլի 6-ի ՆՕ-66-Ն օրենքով փոփոխվել է եւ լրացվել թվով 6 մասերով: «Դիակային դոնորից օրգաններ եւ հյուսվածքներ վերցնելու համաձայնության նախապայմանը» վերաբառությամբ ներկայումս գործող այդ հոդվածը սահմանում է.

«Փոխպարվաստման նպատակով դիակից օրգաններ եւ հյուսվածքներ չեն կարող վերցվել միայն այն դեպքում, երբ փվյալ անձն իր կենդանության օրոք, Նայասարանի Նանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, հրաժարվել է մահից հետո հանդես գալ որպես օրգանների եւ հյուսվածքների դոնոր:

Օրգանների եւ հյուսվածքների դոնորների եւ ռեցիպիենտների ռեեստրում նրա՝ որպես դիակային դոնոր հանդես գալու որոշման բացակայության դեպքում փոխպարվաստման նպատակով դիակից օրգաններ եւ հյուսվածքներ կարող են վերցվել նրա հարազատների (ազգականների) համաձայնությամբ հետելյալ առաջնահերթությամբ.

ա) ամուսինը,

բ) չափահաս երեխան,

գ) ծնողներից մեկը,

դ) հարազատ եղբայրը կամ քույրը,

ե) հայրական կամ մայրական կողմի պապը կամ տատը:

Միեւնույն առաջնահերթությամբ մի քանի հարազատների առկայության դեպքում բավարար են նրանցից մեկի փեղեկացվածությունը եւ համաձայնությունը:

Յուրաքանչյուր ոք մահից հետո դոնոր հանդես գալու իր գրավոր անհամաձայնությունը լիազոր մարմնի հաստատված կարգով ներկայացնում է իր ընտանեկան բժշկին կամ փեղամասային թերապեւտին, որը գրանցվում է նրա բժշկական փաստաթղթերում:

Անձի դիակային դոնոր հանդես գալու որոշման վերաբերյալ տեղեկությունը ըն-
փանեկան բժիշկը կամ տեղամասային թերապեւտը լիազոր մարմնի հաստատված կար-
գով փոխանցում է օրգանների ու հյուսվածքների դոնորների եւ ռեցիպիենտների
ռեեստր:

Փոխապարվաստման նպատակով մինչեւ 18 տարեկան երեխաների կամ
օրենքով սահմանված կարգով անգործունակ ճանաչված անձի դիակից օրգաններ եւ
հյուսվածքներ կարող են վերցվել միայն նրա ծնողի կամ օրինական ներկայացուցչի
համաձայնությամբ:

Լիազոր մարմնի սահմանած կարգով բնակչության շրջանում իրականացվում է
տեղեկատվության տրամադրում օրգանների եւ հյուսվածքների փոխապարվաստման
նշանակության, դոնորության նախապայմանների եւ փոխապարվաստմանն առնչվող
այլ հարցերի շուրջ»:

Վերոհիշյալ օրենքի 3-րդ, 5-րդ եւ 10-րդ հոդվածների դրույթների կատարումն
ապահովելու նպատակով ՏՏ կառավարությունն իր՝ 26.04.2007թ. թիվ 502-Ն,
26.04.2007թ. թիվ 551-Ն, 07.02.2008թ. թիվ 131-Ն եւ 07.02.2008թ. թիվ 132-Ն որոշում-
ներով սահմանել է փոխապարվաստման ենթակա օրգանների եւ (կամ) հյուսվածքների
ցանկը, դրանց ներմուծման կարգը, ինչպես նաեւ փոխապարվաստման, դոնորից
օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու հնարավորության եւ անհրաժեշտության
վերաբերյալ եզրակացություն տալու հետ կապված հարաբերությունների կարգա-
վորման կարգը:

2. Դիմող կողմը գտնում է, որ մարդու արժանապարվության պաշտպանության
կարեւոր նախադրյալներից է նրա իրավունքների ազատ եւ անարգել իրագործումը:
Մարդու կամքի ազատ արտահայտումը՝ որպես նրա արժանապարվության
իրավունքի անբաժանելի մաս, պետք է պաշտպանվի եւ հարգվի ինչպես մարդու
կենդանության օրոք, այնպես էլ նրա մահից հետո: Վերոնշյալը հավասարապես
վերաբերում է նաեւ անձնական անձեռնմխելիության իրավունքին, որն անհրաժեշտ
նախապայմաններ է ստեղծում մարդու մահից հետո նրա մարմնի նկատմամբ արժա-
նապարհիվ վերաբերմունքի եւ մահացածի մարմնի իրավական պաշտպանության
համար: Մարդն ինքն է որոշում եւ փնտրում իր մարմնի ճակատագիրը, այդ թվում՝
որոշում վերջինիս ճակատագիրը մահից հետո: Մինչդեռ, ինչպես գտնում է դիմող
կողմը, վիճարկվող նորմը ելնում է այն տրամաբանությունից, համաձայն որի մարդն
իր մահից հետո հանդիսանում է դիակային դոնոր, եթե չհրաժարվի որպես այդպիսին

հանդես գալուց, այսինքն՝ մարդու մահից հետո նրա մարմնի ճակատագիրն արդեն որոշված է:

Ըստ դիմող կողմի՝ վիճարկվող նորմում նախատեսված են դիակային դոնորից օրգաններ եւ հյուսվածքներ վերցնելու հետ կապված հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման երկու իրարամերժ՝ «համաձայնության» եւ «անհամաձայնության» նախապայմանի սկզբունքներ, որի պարագայում «ակներեւ է իրավական անորոշությունը եւ խառնաշփոթը»՝ պայմաններ ստեղծելով իրավակիրառ պրակտիկայում վիճարկվող նորմի «կամայական մեկնաբանման, կիրառման եւ չարաշահման համար»:

3. Պատասխանող կողմը՝ առարկելով դիմողի փաստարկների դեմ, գրնում է, որ «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպարվաստելու մասին» ՏՏ օրենքի 7-րդ հոդվածը համապատասխանում է ՏՏ Սահմանադրությանը՝ հետեւյալ հիմնավորումներով:

Օրգանների եւ (կամ) հյուսվածքների փոխպարվաստման համար անհրաժեշտ համաձայնությունը կամ թույլտվությունը կանոնակարգող՝ արտասահմանյան երկրների օրենսդրության, միջազգային իրավական փաստաթղթերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տալիս առանձնացնել իրավակարգավորման երկու հիմնական մոդել: Պետությունների գերակշիռ մասը նախքան օրգանների փոխպարվաստումը պարտադիր է համարում դոնորի համաձայնությունը, սակայն փարբեր են համաձայնության արտահայտման եղանակները.

ա) ենթադրյալ համաձայնություն (անձի համաձայնությունն առկա է այնքան ժամանակ, քանի դեռ հստակ չի հրաժարվել իր մահից հետո իր օրգաններն օգտագործելուց),

բ) պոզիտիվ համաձայնություն, երբ անձը կենդանության օրոք իր մահից հետո իր օրգաններն օգտագործելու հստակ համաձայնություն է տվել:

Ըստ պատասխանող կողմի եզրահանգման՝ մահացածի օրգանների եւ (կամ) հյուսվածքների փոխպարվաստումը մահացածի ենթադրյալ կամ նեգատիվ համաձայնության դեպքում եվրոպական եւ միջազգային չափանիշների տեսանկյունից չի դիմում որպես նրա արժանապարտության եւ անձեռնմխելիության խախտում: «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպարվաստելու մասին» ՏՏ օրենքը, ըստ պատասխանողի, հիմնված է ենթադրյալ համաձայնության համակարգի կամ, այլ կերպ ասած՝ «համաձայնության կանխավարկածի» վրա, եւ նման կարգավորումը երաշխավորում է նաեւ կենդանության ժամանակ անձի անվտանգությունը:

Ներուարար, այդ օրենքը համապարասխանում է ինչպես միջազգային իրավական փաստաթղթերով առաջադրվող պահանջներին եւ սկզբունքներին, այնպես էլ իրավական որոշակիության սկզբունքին, քանի որ հստակ սահմանում է այն պայմանները, որոնք անհրաժեշտ եւ բավարար են դիակային դոնորի օրգանների եւ հյուսվածքների փոխապարվաստման համար:

4. Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում վիճարկվող նորմի սահմանադրականությունը գնահատել.

ա) նախ՝ մարդու, նրա արժանապարվության, հիմնական իրավունքների եւ ազատությունների՝ որպես բարձրագույն արժեքների, պաշտպանության եւ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապարասխան դրանց օրենսդրական երաշխավորման ապահովման համարեքստում՝ այնքանով, որքանով առնչվում են վիճարկվող նորմով կարգավորվող հարաբերություններին,

բ) երկրորդ՝ բժշկական օգնության եւ սպասարկման՝ անձի սահմանադրական իրավունքի (ՏՏ Սահմ. 38-րդ հոդված) իրացման մարգելիության ապահովման տեսանկյունից, հաշվի առնելով նաեւ բնակչության առողջության պահպանման նպարակային ծրագրեր իրականացնելու եւ արդյունավետ ու մարգելի բժշկական սպասարկման պայմաններ ապահովելու վերաբերյալ պետության սահմանադրական պարտականության (ՏՏ Սահմ. 48-րդ հոդված եւ 89-րդ հոդվածի 5-րդ կետ) երաշխավորված կարարումն ապահովելու անհրաժեշտությունը:

Մարդու եւ քաղաքացու իրավական կարգավիճակի կարեւորագույն բաղադրիչը նրա արժանապարվությունն է, որն իր սահմանադրաիրավական բովանդակությամբ առաջնային նշանակություն ունի մարդու եւ քաղաքացու հիմնական բոլոր իրավունքների ու ազատությունների ազար, անարգել ու երաշխավորված իրականացման համար: Այն նաեւ ենթադրում է ինչպես սահմանադրորեն թույլարելի շրջանակներում անձի կողմից որոշակի գործողությունների կարարում եւ կամահայտնության դրսեւորում, այնպես էլ դրանք պաշտպանելու պետության համարժեք պարտականություն:

ՏՏ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդը, նրա արժանապարվությունը, հիմնական իրավունքները եւ ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են: Պետությունը սահմանափակված է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, որը ենթադրում է պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պաշտոնարար անձանց գործունեություն միայն այդ իրավունքի եւ դրա

անխախտելիության ապահովման շրջանակներում: ՆՏ Սահմանադրության 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ մարդու արժանապատվությունը՝ որպես նրա իրավունքների ու ազատությունների անքակտելի հիմք, հարգվում է պաշտպանվում է պետության կողմից: Յուրաքանչյուր ոք ունի կյանքի, օրենքով սահմանված եղանակներով բժշկական օգնություն է սպասարկում սրանալու իրավունք (ՆՏ Սահմ. 15, 38-րդ հոդվածներ): Սահմանադրորեն երաշխավորված է նաև մարդու անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը (ՆՏ Սահմ. 16-րդ հոդված), որի իրավական բովանդակությունից է բխում անձի նկատմամբ անօրինական ամեն փեսակ ֆիզիկական էլ հոգեբանական ներգործության արգելքը՝ ինչպես մարդու կենդանության օրոք, այնպես էլ մահից հետո՝ նրա դիակի նկատմամբ, այդ արգելքին համարժեք իրավական պաշտպանություն ապահովելու առումով, որպես նաև մարդու արժանապատվության իրավունքի առանձնահատուկ դրսևորում: Այդ իրավունքն օրենքով ենթակա է երաշխավորված պաշտպանության նաև ՆՏ Սահմանադրության 17-րդ հոդվածի իրավակարգավորման շրջանակներում, համաձայն որի՝ ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշորանգումների, ինչպես նաև անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի, մարդուն չի կարելի առանց իր համաձայնության ենթարկել գիտական, բժշկական էլ այլ փորձերի:

5. «Մարդուն օրգաններ էլ (կամ) հյուսվածքներ փոխապատվաստելու մասին» ՆՏ օրենքը սահմանելով փոխապատվաստման իրավական հիմքերը, դոնորի, ռեցիպիենտի (բուժական նպատակներով փոխապատվաստման կարիք ունեցող ֆիզիկական անձի) էլ բժշկական հասարակությունների հիմնական իրավունքներն ու պարտականությունները, կոչված է նաև երաշխավորելու ՆՏ Սահմանադրության վերոհիշյալ 3, 14, 15, 16, 17 էլ 38-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավակարգավորման սկզբունքների էլ մարդու իրավունքների ու ազատությունների անմիջական գործադրման անխախտելիությունը, որոնց սահմանադրաիրավական բովանդակությունից ուղղակիորեն հետևում է, որ հիշյալ օրենքի էլ վերջինիս սույն գործով վիճարկվող հոդվածի իրավակարգավորման հիմքում պետք է դրվեն.

- մի կողմից՝ մարդու արժանապատվության հարգման էլ պաշտպանության, մյուս կողմից՝ բժշկական օգնություն էլ սպասարկում սրանալու նրա սահմանադրական իրավունքների ներդաշնակումը,

- անձի անձեռնմխելիության, ազատության էլ որպես վերջինիս դրսևորում՝ ազատ կամաարտահայտության երաշխավորված պաշտպանությունը,

- անհատի, նրա արժանապատվության, հիմնական իրավունքների եւ ազատությունների՝ որպէս բարձրագույն արժեքների, գերակայությունը հասարակական շահի նկատմամբ,

- արդյունավետ, մարչելի, պետության սահմանադրաիրավական պարտավորությունների շրջանակներում բժշկական սպասարկման, այդ թվում՝ մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելու պայմանների սպեղծումը,

- փոխպատվաստման բնագավառում կոռուպցիոն հնարավոր դրսեւորումների բացառումը:

«Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպատվաստելու մասին» ՏՏ օրենքի (այսուհետ՝ օրենք) եւ վիճարկվող նորմի համադրված վերլուծությունը վկայում է, որ սույն գործով քննության առարկա հարաբերություններն օրենսդիրը կարգավորել է հետեւյալ հիմնական սկզբունքներով ու միջոցներով.

- կենդանի դոնորից կամ դիակից փոխպատվաստում կարող է կատարվել դրա անհրաժեշտության մասին բժշկական եզրակացության հիման վրա, համապատասխան լիցենզավորված բժշկական հաստատություններում, եւ միայն այն դեպքում, երբ բժշկական այլ միջոցառումները չեն կարող երաշխավորել հիվանդի կյանքի փրկությունը եւ առողջության վերականգնումը (օրենքի 2, 4 եւ 5-րդ հոդվածներ),

- փոխպատվաստումն իրականացվում է ռեցիպիենտի կամ վերջինիս ծնողների կամ օրինական ներկայացուցչի գրավոր համաձայնությամբ (18 փարին չլրանալու դեպքում), եւ նախագգուշացվում է սպասվելիք վիրահատական միջամտության հետ կապված հնարավոր բարդությունների մասին, առանց այդպիսի համաձայնության փոխպատվաստում կարող է կատարվել այն դեպքում, երբ դրա հետաձգումն սպառնում է ռեցիպիենտի կյանքին եւ համաձայնության ստացումն անհնար է (օրենքի 6-րդ հոդված),

- փոխպատվաստման նպատակով դիակից օրգաններ եւ հյուսվածքներ չեն կարող վերցվել այն դեպքում, երբ ավյալ անձն իր կենդանության օրոք, ՏՏ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, հրաժարվել է մահից հետո հանդես գալ որպէս օրգանների եւ հյուսվածքների դոնոր (օրենքի 7-րդ հոդվածի առաջին մաս),

- յուրաքանչյուր ոք մահից հետո դոնոր հանդես գալու իր գրավոր անհամաձայնությունը լիազոր մարմնի հաստատված կարգով ներկայացնում է իր ընդհանրական բժշկին կամ տեղամասային թերապեւտին, որը գրանցվում է նրա բժշկական փաստաթղթերում (օրենքի 7-րդ հոդվածի 4-րդ մաս),

- դիակային դոնոր հանդես գալու որոշման բացակայության դեպքում փոխպատվաստման նպատակով դիակից օրգաններ եւ հյուսվածքներ կարող են

վերցվել նրա հարազատների (ազգականների) համաձայնությամբ՝ սահմանված առաջնահերթությամբ (օրենքի 7-րդ հոդվածի 2-րդ մաս),

- արգելվում է կենդանի կամ դիակային դոնորից վերցված օրգանների եւ հյուսվածքների առուվաճառքը եւ Նայասրանի Նանրապետությունից դրանց արտահանումը (օրենքի 2 եւ 10-րդ հոդվածներ):

Փոխապարվասսուման հետ կապված հարաբերությունների կարգավորման վերոհիշյալ սկզբունքների ու միջոցների իրավական բովանդակությունից հետեւում է, որ փոխապարվասսուման անձի կյանքի, բժշկական օգնություն եւ սպասարկում սրանալու սահմանադրական իրավունքների երաշխավորման բացառիկ միջոց է: Այն կոչված է ոչ թե մարդուն ենթարկելու գիտական, բժշկական եւ այլ փորձերի, այլ վերականգնելու ռեցիպիենտի առողջությունը, փրկել կյանքը՝ նրա (կամ նրա օրինական ներկայացուցչի) կամքի հիման վրա, միաժամանակ ապահովելով այդ անձի անձեռնմխելիությունը, ազատ կամասարտահայտության նրա իրավունքը: Ներելաբար, փոխապարվասսուման հարաբերությունները կարգավորող վերոնշյալ օրենքի նշված նորմերով սահմանված միջոցներն իրավակարգավորման նպատակի առումով համաչափ են եւ հետապնդում են սոցիալապես արդարացի, հետելաբար՝ սահմանադրաիրավական նպատակ: Նիմնական խնդիրն այն է, թե ինչպիսի իրավական երաշխիքներ են ստեղծվում այդ սկզբունքային մոտեցումները կյանքի կոչելու համար:

Դիակային դոնորից օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու հետ կապված հարաբերությունները վիճարկվող նորմում կարգավորվում են օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու վերաբերյալ դոնորի՝ իր կենդանության օրոք արտահայտված կամահայտության՝ գրավոր արտահայտված անհամաձայնության, սկզբունքով: Մասնավորապես, օրենքի վիճարկվող 7-րդ հոդվածի առաջին մասում օրենսդիրն ամրագրել է, այսպես կոչված՝ «ենթադրյալ համաձայնության» սկզբունքը, համաձայն որի անձի օրգաններն ու հյուսվածքները նրա մահից հետո կարող են վերցվել փոխապարվասսուման նպատակով, քանի դեռ կենդանության օրոք նա չի հայտնել իր անհամաձայնությունը: Իսկ նույն հոդվածի երկրորդ մասում, որոշակի սահմանափակմամբ, ամրագրված է, այսպես կոչված՝ «պոզիտիվ համաձայնության» սկզբունքը, համաձայն որի դիակի՝ որպես դոնոր հանդես գալը պայմանավորված է նրա հարազատների կամահայտությամբ, եթե անձը կենդանության օրոք չի հապակեցրել մահից հետո դոնոր հանդես գալու իր որոշումը:

Այսպիսով, եթե մինչեւ օրենսդրական փոփոխությունը փոխապարվասսուման նպատակով դիակային դոնորից օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ կարող էին վերցվել բացառապես նրա նախապես արված գրավոր համաձայնության

պայմաններում, ապա օրենսդրական փոփոխություններից հետո նախատեսվում են երկու պայմաններ. դիակային դոնորից օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ կարող են վերցվել՝

1) եթե անձն իր կենդանության օրոք գրավոր անհամաձայնություն չի հայտնել,

2) եւ եթե Կվյալ անձի հարազատները (ազգականները) փոխապարվաստման վերաբերյալ որոշման բացակայության պայմաններում այդ անձի մահից հետո համաձայնություն են հայտնել:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ նոր կարգը մինչեւ օրենսդրական փոփոխությունը գործող կարգի համեմատությամբ ավելի ռիսկային է եւ հնարավոր բացասական դրսեւորումների կանխարգելման լրացուցիչ երաշխիքներ է պահանջում: Այդ նպատակով է, որ օրենսդիրը, ի փոփոխումն օրենքի երկրորդ հոդվածի նախկին շարադրանքի, հստակ նորմ է սահմանել, որ «Արգելվում է կենդանի կամ դիակային դոնորից վերցված օրգանների եւ հյուսվածքների առուվաճառքը»:

Սակայն խնդիրն այն է, թե արդյո՞ք միայն առկա փոփոխությունները բավարար են փոփոխված սկզբունքի հիման վրա օրենքի գործողությունը **ՏՏ** Սահմանադրության արժեքանական մոտեցումներին համապատասխան երաշխավորելու համար:

6. Սույն գործով վիճարկվող իրավանորմի սահմանադրականության հարցը լուծելիս սահմանադրական դատարանը կարելու է նաեւ միջազգային իրավակիրառական պրակտիկայում առկա սկզբունքային մոտեցումները:

Այսպես, ԵՆ Մարդու իրավունքների և բնորոշչության վերաբերյալ կոնվենցիային կից Մարդու օրգանների և հյուսվածքների փոխապարվաստման վերաբերյալ Լրացուցիչ արձանագրությունում առանձին կարգավորման են ենթարկված դիակային դոնորից փոխապարվաստման նպատակով օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու հետ կապված հարաբերությունները (15-19-րդ հոդվածներ): Նշված դրույթների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ դիակային դոնորից փոխապարվաստման նպատակով օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ վերցնելը կարող է Կրեդի ունենալ միայն հետևյալ պայմանների առկայության դեպքում.

1) եթե առկա է համաձայնություն (լիազորում), ըստ որի՝ «Մահացած անձի մարմնից օրգաններն ու հյուսվածքները չեն կարող հեռացվել, եթե օրենքով պահանջվող համաձայնությունն ու լիազորությունը չեն ստացվել: Օրգանների և հյուսվածքների հեռացումը չի կարող Կրեդի ունենալ, եթե մահացած անձն առարկել է դրա դեմ»: Եվ ինչպես նշված է վերոհիշյալ արձանագրության բացատրական

զեկույցում՝ եթե անձն իր կենդանության օրոք հայտնել է իր ցանկությունը, իր համաձայնությունը փոխապարվաստման նպատակով իր օրգանը (հյուսվածքը) փախու կամ չփախու վերաբերյալ, ապա այդ կամքը պետք է հարգվի,

2) եթե մահացած անձի համաձայնությունը կամ անհամաձայնությունը՝ իր մահից հետո իր մարմնից փոխապարվաստման նպատակով օրգաններ և հյուսվածքներ հեռացնելու վերաբերյալ պարզ չէ, ապա պետությունները պետք է հնարավոր դարձնեն ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգի հիման վրա այդ հարցի լուծումը: Եթե մահացած անձի կամքը բավարար չափով հստակ չէ, ապա օրգանների և հյուսվածքների փոխապարվաստման համար պարտականություն կրողները պետք է փորձեն ստանալ մահացած անձի հարազատների համաձայնությունը: Եթե ազգային օրենսդրությունն այլ բան չի նախատեսում, ապա մահացած անձի հարազատների կողմից փորձող համաձայնությունը պետք է հիմնվի ոչ թե նրանց անձնական նախընտրության, այլ մահացած անձի արտահայտած կամ ենթադրյալ ցանկության վրա:

ԵՄ Պառլամենտի և Խորհրդի կողմից 2004թ. մարտի 31-ին ընդունված՝ Մարդու օրգանների և հյուսվածքների նվիրաբերման, տրամադրման, թեստավորման, պահպանման և փոխապարվաստման իրականացման որակի և անվտանգության չափանիշների վերաբերյալ թիվ 2004/23/ԵՄ ղեկավար որոշման 13-րդ հոդվածի համաձայն մարդու օրգանների և հյուսվածքների տրամադրումը պետք է թույլատրվի միայն այն բանից հետո, երբ բավարարվել են ԵՄ անդամ պետության օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները համաձայնության և լիազորման վերաբերյալ: Եվ ինչպես նշված է այդ որոշման մեկնաբանություններում՝ մահացած անձի մարմնից օրգաններ հեռացնելու հետ կապված հարաբերությունների կարգավորման բնագավառում առաջադրվում է երկու սկզբունք.

1) «ակնհայտ համաձայնություն» («պոզիտիվ համաձայնություն»), որի դեպքում անձը մահից առաջ հստակ արտահայտել է իր համաձայնությունը նման հեռացման վերաբերյալ, կամ մահացած անձի ընտանիքի համապատասխան անդամը համաձայնություն է հայտնել, եթե մահացած անձը չի հստակեցրել իր որոշումը,

2) «ենթադրյալ համաձայնություն», համաձայն որի ենթադրվում է, որ մահացած անձի մարմնից փոխապարվաստման նպատակով օրգաններ (հյուսվածքներ) կարող են հեռացվել, եթե փյալ անձն իր կենդանության օրոք չի հայտնել իր առարկությունը կամ անհամաձայնությունը, կամ նրա հարազատները չեն հայտնել, որ անձն առարկել է իր մարմնից օրգաններ հեռացնելու դեմ:

Փոխապարվաստման նպատակով դիակային դոնորից օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու վերաբերյալ օտարերկրյա պետությունների օրենսդրության ուսումնասիրությունը նույնպես վկայում է, որ մահացած անձի մարմնից օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ հեռացնելու հետ կապված համաձայնության և լիազորման վերաբերյալ ընդհանուր առմամբ առկա են վերոհիշյալ մոտեցումները:

Իրավակարգավորման այդ սկզբունքներին համապատասխան է ձեւավորվել նաև օտարերկրյա դատական պրակտիկան, օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում, Շվեյցարիայում, համաձայն որոնց.

- մարդու օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելը հանդիսանում է քաղաքացու կյանքը փրկելու և առողջությունը վերականգնելու միջոց և կարող է իրականացվել հումանիզմի այն սկզբունքներով, որպիսիք հռչակված են միջազգային հանրության կողմից, պայմանավորված չեն գիտության և հանրության շահերով (ՌԴ սահմանադրական դատարանի 2003թ. դեկտեմբերի 4-ի թիվ 459-0 որոշումից),

- եթե մահացած անձը չի հստակեցրել իր ցանկությունն օրգանների և հյուսվածքների հեռացման դեմ, ապա նրա մերձավոր ազգականը կարող է առարկել նման գործընթացի դեմ, հետևաբար՝ այդպիսի օրենքը ծառայում է հասարակության շահերին, խրախուսում է օրգանների նվիրաբերումը և կանխում ցանկացած չարաշահում, հաշվի առնելով այս բոլորը՝ օրենքը կարող է կիրառվել սահմանադրությանը համապատասխան ձեով (Ռուս Կոնստիտուցիոնալ ժյուրի կանգնի խորհրդի գործով Շվեյցարիայի դաշնային դատարանի 16.04.1997թ. IP.354/1996 գործով):

Միջազգային պրակտիկան ակնհայտ վկայում է, որ երկու նշված մոտեցումներն էլ կյանքի իրավունք ունեն, խնդիրն այն է, թե ինչպես են դրանք իրացվում և օրենսդրորեն երաշխավորվում՝ Կրկին իրավահարաբերություններում հնարավոր բացասական դրսևորումները կանխելու անհրաժեշտությունը նկատի ունենալով:

Նաշվի առնելով միջազգային առկա փորձը՝ ՆՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «Մարդուն օրգաններ և (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելու մասին» ՆՏ օրենքի ներկա իրավակարգավորման պայմաններում Նայաստանում նույնպես անձը երաշխավորված հնարավորություն ունի անարգել արտահայտել իր կամքը՝ կապված իր մահից հետո դիակային դոնոր հանդես գալու խնդրի վերաբերյալ, որով երաշխավորվում է ՆՏ Սահմանադրության 3, 14, 16 և 17-րդ հոդվածներով նախատեսված նրա իրավունքների ու ազատությունների իրացվելիությունը, իսկ եթե այդպիսի որոշումը որևէ պարճառով առկա (հստակ) չէ, ապա օրենքի վիճարկվող նորմերն արգելում են դիակի օրգանների, հյուսվածքների փոխապարվաստում՝ առանց

նրա հարազատների (ազգականների) համաձայնության, որը նույնպես հետապնդում է սոցիալապես արդարացի նպատակ:

Միաժամանակ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ մեր երկրում օրենքով նախատեսված առկա լուծումները եւ ենթաօրենսդրական իրավակարգավորումները, որպես մեկ միասնական համակարգ, թերի են ու ոչ լիարժեք:

7. Անդրադառնալով վիճարկվող նորմի եւ վերջինիս հետ համակարգային առումով փոխկապակցված այլ նորմերի իրավակարգավորման շրջանակներում բժշկական օգնության եւ սպասարկման՝ անձի սահմանադրական իրավունքի (ՆՏ Սահմ. 38-րդ հոդված) իրացման ապահովման, ինչպես նաեւ բնակչության առողջության պահպանման ծրագրեր եւ արդյունավետ ու **մարչելի բժշկական սպասարկման պայմաններ** ապահովելու պետության պարտականության՝ որպես սահմանադրաիրավական նպատակի իրացվելիության խնդրին եւ գնահատելով այդ նորմերի կիրառման պրակտիկան՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Նայաստանի Նանրապետությունում առկա են հետեւյալ հիմնախնդիրները.

ա) չի ձեւավորվել այդ հարաբերությունների իրավակարգավորման այնպիսի ամբողջական համակարգ (օրենքի եւ ենթաօրենսդրական ակտերի միջոցով), որը կերաշխավորի՝ առաջադրված նպատակի անթերի իրացումը եւ մարդու արժանապատվության եւ հիմնական իրավունքների հարգումն ու պաշտպանությունը, կբացառի կոռուպցիոն ռիսկը,

բ) օրենքն ուժի մեջ է մտել առանց դրա գործողության անհրաժեշտ ու բավարար իրավական երաշխիքների ապահովման,

գ) առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերում մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ պարվաստելը չներառելու պարագայում շարունակում է առկա մնալ կոռուպցիոն մեծ ռիսկի գործոնը,

դ) դիակային դոնորներից փոխապարվաստման ենթակա օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու հստակ կանոնների բացակայությունը, այդ գործողությունների թափանցիկ ու վերահսկելի կազմակերպման կառուցակարգերի բացակայությունը հասարակական անվտանգության ու արդարացված մտահոգությունների պարճառ են դառնում:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաեւ, որ ՆՏ կառավարությունը չկարարելով ՆՏ Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելու մասին» ՆՏ օրենքի, ինչպես

նաեւ ՆՏ կառավարության 2004թ. ապրիլի 8-ի՝ «Նայասրանի Նանրապետության օրենքի, Նայասրանի Նանրապետության Ազգային ժողովի որոշման, Նայասրանի Նանրապետության միջազգային պայմանագրի կիրարկումն ապահովող միջոցառումների մասին» թիվ 541-Ն որոշման պահանջները, 2002 թվականի ապրիլի 16-ից մինչ օրս չի ընդունել քննության առարկա օրենքով իրեն պարվիրակված բոլոր որոշումները՝ օրենքի կիրարկումն ապահովելու համար: Անցած ութ տարիների ընթացքում ավյալ օրենքի գործողության համար անհրաժեշտ եւ բավարար ենթաօրենսդրական երաշխիքներ չեն ստեղծվել, մասնավորապես, ՆՏ կառավարության կողմից դեռեւս չեն սահմանվել.

- օրգանների եւ հյուսվածքների դոնորների եւ ռեցիպիենտների ռեսսորի գործունեության, արեղելությունների գրանցման եւ օգրագործման կարգը (օրենքի 2.1-րդ հոդված), այդ թվում՝ ՆՏ վարչապետի 2009թ. մայիսի 18-ի թիվ 397-Ն որոշումից բխող,

- արհեստական եւ կենդանիներից վերցված օրգանների ու հյուսվածքների փոխպարվաստման կարգը, պայմանները եւ սահմանափակումները (**օրենքի 3-րդ հոդված**),

- փոխպարվաստման օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու, մշակելու կանոնները, ինչպես նաեւ փոխպարվաստումն իրականացնելու կարգը (**օրենքի 4-րդ հոդված**),

- դիակից օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելու թույլտվության կարգը եւ պայմանները:

Օրենքով հստակեցված չեն նաեւ փոխպարվաստման օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնող, մշակող, փոխպարվաստում թույլատրող եւ իրականացնող բժշկական հաստատությունների **լիցենզավորման իրավական սկզբունքները**, ինչպես նաեւ փոխպարվաստման՝ որպես բժշկական սպասարկման, **մաքսելիության ապահովման տեսանկյունից** այդ գործընթացը ֆինանսավորելու (փոխպարվաստման դիմաց հարուցելու, պետական առողջապահական ծրագրերի շրջանակներում ֆինանսավորելու) հիմնական պայմանները, բացառությամբ այն դեպքերի, որոնք առնչվում են վիրահատության հետ կապված բարդություններին (օրենքի 12-րդ հոդվածի «բ» կետ),

«Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխպարվաստելու մասին» ՆՏ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին» 2009թ. մարտի 19-ին ընդունված օրենքով նախատեսվեցին լրացուցիչ իրավապայմաններ՝ արգելելու կենդանի կամ դիակային դոնորից վերցված օրգանների եւ հյուսվածքների առուվաճառ-

քը, ապահովելու փոխապարվաստման ոլորտում տեղեկատվական միասնական համակարգի ու դրա օգտագործման սկզբունքների ներդրումը, սակայն դրան համապատասխան իրավական եւ կառուցակարգային համակարգեր չստեղծվեցին՝ ապահովելու անհրաժեշտ եւ երաշխավորված վերահսկողություն փոխապարվաստման՝ որպես բժշկական սպասարկման ոլորտում պետության սահմանադրական խնդիրների կատարման ապահովման նկատմամբ, որոնց լուծումն օրենքի վերոհիշյալ փոփոխությունների ընդունման կապակցությամբ չի արտացոլվել նաեւ առողջապահական պետական նպատակային ծրագրերում:

ՏՏ-ում փոխապարվաստման պրակտիկայի ուսումնասիրությունը նաեւ վկայում է, որ այդ բնագավառի իրավակարգավորումը, մասնավորապես՝ ՏՏ կառավարության 2007թ. ապրիլի 26-ի թիվ 502-Ն որոշմամբ հաստատված ցանկը, անհրաժեշտ է համապատասխանեցնել բժշկական կոնկրետ հաստատություններում փոխապարվաստման իրական գիտաբեխնոլոգիական հնարավորություններին՝ ապահովելով այդ բնագավառում բնակչության բժշկական երաշխավորված սպասարկման կազմակերպումն այն ընդհանուր սկզբունքներով, որպիսիք, ի կատարումն ՏՏ Սահմանադրության 38-րդ, 48-րդ (4-րդ կետ) հոդվածների դրույթների, ամրագրված են «Բնակչության բժշկական օգնության եւ սպասարկման մասին» ՏՏ օրենքում: Կառավարության հիշյալ որոշումը համահունչ չէ քննության առարկա օրենքի պահանջին: Այն դեպքում, երբ օրենքով արգելվում է Նայաստանից դոնորական օրգանների ու հյուսվածքների արտահանումը, կառավարությունն իր այդ որոշմամբ սահմանել է թվով փասնչորս օրգանների ցանկ, երբ դրանցից միայն երկուսի գծով է Նայաստանում փոխապարվաստում իրականացվում: Այս առումով ՏՏ կառավարության 2007թ. ապրիլի 26-ի թիվ 502-Ն որոշմամբ հաստատված ցանկն օրենքի իրավակարգավորման սկզբունքներից չի բխում:

8. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ քննության առարկա օրենքի եւ դրա կիրարկումն ապահովող իրավակարգավորման վերոհիշյալ պարտադիր պայմանների բացակայությամբ լիարժեք չեն կարող երաշխավորվել մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելու եւ դրա հետ կապված բժշկական օգնության ու սպասարկման՝ անձի սահմանադրական իրավունքի (ՏՏ Սահմ. 38-րդ հոդված) իրացման **մատչելիությունը**, հետեւաբար՝ բնակչության առողջության պահպանման պետական ծրագրերի արդյունավետությունը:

Բացի դրանից, նկատվում է, որ «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելու մասին» ՆՏ օրենքի 16-րդ հոդվածով նախատեսված՝ օրենքն հրապարակումից հարյուր ութսուն օր հետո այն պաշտոնական ուժի մեջ մտնելու մասին դրույթը գործնականում որեւէ իրավական հետեւանք չի ունեցել եւ չի երաշխավորել օրենքի գործողության համար անհրաժեշտ իրավակարգավորում, ՆՏ սահմանադրական դատարանը, ՆՏ Սահմանադրության 1-ին հոդվածով ամրագրված իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից ելնելով, գտնում է, որ սույն օրենքը չի կարող կիրարկվել առանց դրանով իսկ նախատեսված ենթաօրենսդրական ակտերի ամբողջ փաթեթը «Իրավական ակտերի մասին» ՆՏ օրենքի պահանջներին ու սույն որոշման մեջ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին համապատասխան մշակելու, նախկինում ընդունված որոշումները վերանայելու եւ գործողության մեջ դնելու:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 102-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Նայասրանի Նանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 68 հոդվածներով, Նայասրանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելու մասին» ՆՏ օրենքի 7-րդ հոդվածն այն մասով, որով առնչվում է Նայասրանում չիրականացվող փոխապարվաստման հանգամանքներում դիակային դոնորից օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ վերցնելուն, ճանաչել Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 1-ին մասին եւ 14-րդ հոդվածին հակասող եւ անվավեր:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 68-րդ հոդվածի 9-րդ մասի հիման վրա՝ վիճարկվող դրույթի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված՝ «Մարդուն օրգաններ եւ (կամ) հյուսվածքներ փոխապարվաստելու մասին» ՆՏ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 4-րդ եւ 9-րդ հոդվածները համապատասխանում են Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

3. Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՆՈՂ

Գ. ՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

14 սեպտեմբերի 2010 թվականի
ՍՂՈ-913